

V L A A M S P A R L E M E N T

stuk **56** (2009-2010) – Nr. 4
ingediend op 5 mei 2010 (2009-2010)

Hoorzitting

over de hervorming van het hoger kunstonderwijs

Verslag

namens de Commissie ad hoc Hoger Onderwijs
uitgebracht door de dames Veerle Heeren en Gerda Van Steenberge

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: mevrouw Fientje Moerman.

Vaste leden:

de heer Jan Durnez, de dames Veerle Heeren, Kathleen Helsen, Sabine Poleyn;
de dames Katleen Martens, An Michiels, Gerda Van Steenberge;
de dames Fientje Moerman, Marleen Vanderpoorten;
de dames Kathleen Deckx, Fatma Pehlivan;
mevrouw Vera Celis, de heer Kris Van Dijck;
de heer Boudewijn Bouckaert;
mevrouw Elisabeth Meuleman.

Plaatsvervangers:

de heren Paul Delva, Jos De Meyer, mevrouw Katrien Schryvers, de heer Koen Van den Heuvel;
de heren Erik Arckens, Frank Creyelman, Chris Janssens;
de dames Ann Brusseel, Irina De Knop;
mevrouw Mia De Vits, de heer Chokri Mahassine;
mevrouw Danielle Godderis-T'Jonck, de heer Willy Segers;
de heer Lode Vereeck;
mevrouw Mieke Vogels.

INHOUD

1. Uiteenzetting door de heer Martin Prchal, Chief Executive van de European Association of Conservatoires (AEC)	4
2. Uiteenzetting door de heer Guy Aelterman, algemeen directeur van de Artesis Hogeschool Antwerpen.....	8
3. Uiteenzetting door prof. dr. André Oosterlinck, voorzitter van de Associatie K.U.Leuven	12
4. Uiteenzetting door de heer Willy Claes, voorzitter van de Associatie Universiteit-Hogescholen Limburg.	14
5. Uiteenzetting door de heer Wim De Temmerman, departementshoofd van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten (KASK-Hogeschool Gent)	16
6. Vragen en opmerkingen van de commissieleden en antwoorden van de genodigden.....	22
Gebruikte afkortingen	29

De Commissie ad hoc Hoger Onderwijs hield op 26 april 2010 een hoorzitting over de toekomst van het hoger kunstonderwijs in Vlaanderen.

Aan de hoorzitting werd deelgenomen door:

- de heer Martin Prchal, Chief Executive van de European Association of Conservatoires;
- prof. dr. Guy Aelterman, algemeen directeur van de Artesis Hogeschool Antwerpen;
- de heer Wim De Temmerman, departementshoofd van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten (KASK-Hogeschool Gent);
- Erector André Oosterlinck, voorzitter van de Associatie K.U.Leuven;
- de heer Willy Claes, voorzitter van de Associatie Universiteit-Hogescholen Limburg.

1. Uiteenzetting door de heer Martin Prchal, Chief Executive European Association of Conservatoires (AEC)

De heer Martin Prchal: Ik spreek namens de AEC en zal u enige informatie verschaffen vanuit Europees perspectief. De AEC vertegenwoordigt ongeveer 300 instellingen in alle Europese landen; dat is ongeveer 90 percent van de erkende instellingen voor het hoger muziekonderwijs in Europa, uiteraard inclusief alle Vlaamse conservatoria. We organiseren bijeenkomsten en projecten om de Europese samenwerking te bevorderen en de belangen van de sector op Europees en nationaal niveau te behartigen.

Op Europees niveau behoren we tot de verst gevorderde disciplines op het gebied van een aantal belangrijke Europese hogeronderwijsontwikkelingen. We hebben een Europees ‘Sectoral Qualifications Framework’ ontwikkeld voor de drie cycli in het hoger muziekonderwijs om de vergelijkbaarheid van opleidingen en kwalificaties te bevorderen. We hebben tevens een Europees accreditatiekader ontwikkeld dat in een toenemend aantal Europese landen wordt gebruikt in accreditatieprocessen in het hoger muziekonderwijs.

Ik schets een beeld van het hoger muziekonderwijs in Europa. Het zal u niet verbazen dat er een grote diversiteit aan systemen bestaat, hoewel deze diversiteit de laatste jaren door het Bolognaproces wat is afgenomen. Zeer globaal gezegd, bevindt zich het hoger muziekonderwijs in de volgende structuren die ik noem in volgorde van hun frequentie.

Allereerst bestaat een meerderheid uit zelfstandige instellingen. Deze meerderheid wordt echter steeds kleiner omdat er duidelijk een internationale trend bestaat van fusies van zelfstandige conservatoria met andere hogeronderwijsinstellingen. De zelfstandige instellingen hebben vaak een universitaire status of een hogeronderwijsstatus, waarbij het verschil meestal bestaat uit het feit of zij als zelfstandige instellingen gerechtigd zijn om het promotierecht aan te bieden.

Vervolgens is een groot aantal conservatoria opgenomen in hogeronderwijsinstellingen anders dan de universiteiten: hogescholen, polytechnics, ‘universities of applied sciences’ enzovoort. Dit kunnen multisectorale hogescholen zijn, zoals dat in Vlaanderen veelal het geval is, of kunstspectifieke hogescholen, zoals de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten of de Hochschule für Künste in Bremen.

Nog een kleiner gedeelte is opgenomen in universiteiten, voornamelijk in Scandinavië. De meerderheid van de hogere muziekopleidingen in Noord-Amerika en Azië zijn wel onderdeel van universiteiten.

Ten slotte is er een kleine groep van zelfstandige instellingen die voor de muziekprofessie opleiden maar geen hogeronderwijsstatus hebben, zoals de regionale ‘conservatoires’

in Frankrijk. De interessante ontwikkeling met betrekking tot dit type instellingen is dat door het Bolognaproces deze instellingen nu trachten een hogeronderwijsstatus te verwerven tot en met de bachelor. Hierdoor zien wij het aantal instellingen voor het hoger muziekonderwijs in Europa feitelijk toenemen.

Welke van deze structuren het beste werkt, valt helaas onmogelijk te zeggen, want zelfs binnen nationale systemen zijn grote verschillen zichtbaar. Toch valt een duidelijke parallel te ontdekken met betrekking tot de situatie, en niet zozeer tot de structuur, waarin de instellingen zich bevinden, en dat is de mate van autonomie, en vooral ook het respect en begrip dat bestaat voor de specificiteit van het hoger muziekonderwijs. Ik geef een aantal voorbeelden.

Ten eerste, een goed functionerend hoger muziekonderwijs staat of valt met wat er voorafgaand aan het hoger onderwijsniveau wordt aangeboden. Je kunt niet op je achttiende besluiten een instrument te leren en professioneel musicus te worden; overigens geldt hetzelfde voor dans. Er moet dus een gedegen voortraject bestaan om goede musici op te kunnen leiden en de conservatoria moeten de gelegenheid hebben om te kunnen selecteren op zowel bachelor- als masterniveau.

Ten tweede biedt het muziekonderwijs heel individuele onderwijsvormen aan. Zo bestaat het instrumentale en vocale onderwijs veelal uit een-op-eenlessen, omdat deze vorm van onderwijs de beste resultaten biedt voor de artistieke, mentale en fysieke ontwikkeling van de studenten. U zult begrijpen dat dit niet alleen een heel dure vorm van onderwijs is, maar dat deze onderwijsvorm tevens van invloed is op hoe conservatoria zijn georganiseerd.

Ten derde spelen conservatoria vaak een belangrijke rol in de lokale, regionale en nationale culturele infrastructuur met hun concertzalen en ensembles. Ook dit vereist additionele financiële randvoorwaarden.

Ten slotte heeft het hoger muziekonderwijs een sterk ontwikkelde internationale dimensie. In sommige landen worden de conservatoria soms bekritiseerd wegens het hoge aantal buitenlandse studenten, maar wij vinden het juist belangrijk dat de studenten de gelegenheid krijgen om zich in een internationale onderwijsomgeving te ontwikkelen, omdat dat een weerspiegeling is van de zeer internationaal gerichte beroepspraktijk.

Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen met betrekking tot het hoger muziekonderwijs in Europa?

Het Bolognaproces is ook voor het hoger muziekonderwijs in Europa bepalend. Het gaat hierbij niet alleen over de structuurhervormingen zoals de drie hogeronderwijscycli, het gebruik van studiepunten, de ontwikkelingen met betrekking tot kwaliteitszorg en accreditatie, en de inrichting van de kwalificatiekaders. Ook qua inhoud heeft Bologna een grote impact, voorbeelden hiervan zijn de introductie van het gebruik van leeruitkomsten en de daarbij behorende nadruk op output in plaats van input, de nadruk op levenslang leren en de rol van onderzoek binnen het hoger onderwijs.

Tegelijkertijd zien wij grote veranderingen in de beroepspraktijk, waar een duidelijke trend waarneembaar is van een afname van het aantal vaste dienstverbanden. Musici zullen in de toekomst in toenemende mate freelancers zijn die in staat moeten zijn verschillende soorten professionele activiteiten te combineren. Wij geloven niet dat de hoeveelheid werk afneemt, maar wel dat de beroepspraktijk anders zal zijn georganiseerd. Conservatoria moeten hierop anticiperen.

Ten slotte zien wij een duidelijke internationale trend waarin de instellingen zich in toenemende mate moeten verantwoorden voor hun rol binnen de samenleving, niet alleen

door accreditatieprocessen, maar ook door politieke ontwikkelingen die voortdurend van instellingen vereisen dat zij kunnen uitleggen wat zij doen, hoe zij het doen, waarom het zoveel kost en wat hun bijdrage is aan algemene ontwikkelingen in de samenleving.

Hoe zien wij de situatie van de Vlaamse conservatoria vanuit Europees perspectief?

De Vlaamse conservatoria zijn zeer voortvarend geweest met de invoering van de Bolognaprincipes, en ik denk hierbij voornamelijk aan de invoering van studiepunten, het bachelor-mastersysteem en het gebruik van leeruitkomsten. Ik kan u verzekeren dat dit in veel andere landen niet evident is geweest en in sommige landen nog steeds niet is.

Een bijzonder inhoudelijk effect van het Bolognaproces is de hernieuwde aandacht voor de rol van onderzoek in het hoger onderwijs en dan niet alleen op het niveau van de derde cyclus. Juist door het proces van wat u ‘academisering’ noemt, kan worden gesteld dat de Vlaamse opleidingen op Europees niveau een voortrekkersrol hebben ontwikkeld met betrekking tot de rol en functie van onderzoek in het hoger muziekonderwijs.

Wij zien vanuit Europees perspectief het debat over de rol van onderzoek in het hoger muziekonderwijs als een essentieel onderdeel van de ontwikkeling voor de komende jaren. Wij vinden dit omdat onderzoek uiteraard een essentiële functie heeft met betrekking tot de ontwikkeling van nieuwe kennis en dus van expertise en deskundigheid in onze sector, maar ik zou ook een verbinding willen leggen met de veranderende beroepspraktijk. Er zal in de toekomst een toenemende behoefte bestaan aan musici die in voortdurend veranderende contexten hun beroep moeten kunnen uitoefenen. Dit zal van deze musici een flexibele, reflectieve en onderzoeksgerichte houding vereisen, zodat zij zich kunnen ontwikkelen tot ‘reflective practitioners’. Onderzoek kan hierin een essentiële rol spelen. Daarom zien wij het belang van de discussie over de rol van onderzoek in het hoger muziekonderwijs en zijn op Europees niveau goede voorbeelden, zoals de Vlaamse ‘academisering’, meer dan welkom.

De Vlaamse conservatoria hebben al decennialang een uitstekende internationale reputatie en trekken studenten aan uit de gehele wereld. Men moet dit in de context zien van de internationale positie van Vlaanderen als een land met een – zeker gezien zijn geografische omvang – opmerkelijke status binnen de wereld van de muziek. De vele internationaal gerenommeerde musici, ensembles en podia, de bekende festivals en internationaal gevestigde concoursen zijn hier sterke voorbeelden van en het zijn ook de conservatoria die deze indrukwekkende infrastructuur van internationale allure mede in stand houden.

Ondanks deze positieve indruk zijn er ook andere observaties. Zo valt het op dat Vlaanderen een driejarige bachelor aanbiedt, in tegenstelling tot al uw buurlanden, waar een vierjarige bachelor gebruikelijk is. Het is ook opvallend dat de bachelor geen finaliteit heeft. Hier zullen ongetwijfeld goede argumenten aan ten grondslag liggen, maar vanuit Europees perspectief zou dit tot problemen met de erkenning van kwalificaties en opleidingen kunnen leiden.

U zult vaak horen dat kwalificaties in de muziek irrelevant zijn – het gaat immers om hoe goed iemand speelt of zingt. Dit is tot op zekere hoogte het geval, maar in een tijd van toenemende mobiliteit in combinatie met de sterke ontwikkeling van de gemengde beroepspraktijk waarin professionals ook educatieve activiteiten zullen ontplooien, worden erkende kwalificaties ook in de muziek steeds belangrijker. Overigens, mocht men de finaliteit van de bachelor ter sprake willen brengen, dan is de vraag gerechtigd of daarvoor een opleiding van drie jaar voldoende is.

Bovendien heeft het ontbreken van een finaliteit bij de bachelor nog een ander gevolg, en dat is het ontbreken van een ingangsproof bij de master. Ook hierin bezetten de Vlaamse

conservatoria een uitzonderingspositie binnen Europa. Deze situatie is niet verenigbaar met de Europese trend, waarin van instellingen wordt verwacht dat zij zich in toenemende mate profileren en specialiseren, met name op het niveau van de master. Hoe kunt u van instellingen verwachten dat zij studenten selecteren met specifieke competenties voor een bepaald profiel als ze geen ingangsproof mogen houden?

Laat me nog eens terugkeren naar het fenomeen academisering. Zoals ik al eerder vermeldde, zijn op dat gebied uitstekende resultaten bereikt. Toch heb ik mij wel eens de vraag gesteld of deze sterke focus op academisering wel ruimte bood voor een debat over andere aspecten die wij tegenwoordig eveneens van belang vinden voor conservatoria. Ik zou twee voorbeelden willen geven.

Een aspect dat we in de AEC veel bespreken, is levenslang leren en de daarmee samenhangende vraag hoe wij studenten zo kunnen opleiden dat ze ook na hun studie in staat zijn door te leren voor een voortdurend veranderende beroepspraktijk. U zult het met mij eens zijn dat onderzoek hierin een belangrijke rol kan vervullen. Een ander aspect dat wij van belang vinden, is internationalisering en Europese samenwerking. De instellingen moeten worden gestimuleerd om meer samen te werken. Juist met het oog op de noodzaak van een verdere profilering van de instellingen, zouden wij dit vooral op Europees niveau willen zien gebeuren. Deze opvatting ligt in het verlengde van de Europese ontwikkeling van de Joint European Masters, die zich langzaamaan ook in de muziek beginnen te ontwikkelen. Zulke Joint European Masters bieden de unieke mogelijkheid expertise en middelen te bundelen en tot hoogst kwalitatieve en competitieve opleidingen te komen.

Ten slotte hebben wij ook een opmerkelijk effect gezien als gevolg van de academisering. Zoals ik al eerder opmerkte, is de AEC zeer actief op het gebied van de kwaliteitszorg en accreditatie. Vanuit deze rol volgen wij ook het accreditatieproces in Vlaanderen, en wij hebben ons verbaasd over de inflexibele regelgeving die voor dit proces van toepassing is. Zo begrijpen wij dat de panelleden voor de accreditatieprocedures voor de masters Muziek Nederlandstalig moeten zijn én een doctoraat moeten bezitten. Als ik u vertel dat er in de Nederlandstalige landen tot voor kort geen enkele mogelijkheid bestond voor musici om te promoveren en dit alleen mogelijk was voor muziekwetenschappers, dan zult u begrijpen dat het lastig zal zijn om geschikte panelleden te vinden en het gevaar ontstaat dat niet de juiste expertise in de panels wordt ingezet.

Wij zijn van mening dat er op een meer flexibele wijze met zo'n regelgeving om moet worden gegaan wegens het nog prille stadium van de academisering. Bovendien vinden wij dat zo'n accreditatieproces, gezien het internationale karakter van het hoger muziekvakonderwijs, ook een daadwerkelijke internationale dimensie zou moeten hebben met internationale experts, met het oog op internationale benchmarking en het formuleren van verbeterpunten vanuit internationaal perspectief.

Mag ik u ter afsluiting van mijn betoog nog een aantal korte aanbevelingen doen?

Laat ik beginnen met te zeggen dat het hoger kunstonderwijs in feite niet bestaat. De term hoger kunstonderwijs, of zoals we in Nederland zeggen: kunstvakonderwijs, is er een die ik tot nu toe voornamelijk in de Vlaamse en Nederlandse context ben tegengekomen. In veel andere landen is de aanpak van de diverse kunstdisciplines veel gedifferentieerder. De verschillen tussen de kunstdisciplines, en met name tussen de uitvoerende en beeldende kunsten, is groot en ik raad u aan daar in uw beraadslagingen rekening mee te houden.

Ten tweede, de discussie over de plaats van het kunstonderwijs zou zich niet zozeer toe moeten spitsen op de vraag in welk type instelling de conservatoria moeten instromen als wel op de vraag in welk type hogeronderwijsinstelling er voldoende autonomie en begrip

bestaat voor de specifieke kenmerken van het hoger muziekonderwijs. Mocht een integratie binnen de universiteiten worden overwogen, zal daar dan voldoende begrip voor het artistieke onderzoek bestaan dat zich de afgelopen tijd in de kunsten zo sterk heeft ontwikkeld? De heer Van Damme heeft in zijn uitstekende ‘green paper’ al het nodige gezegd over de noodzaak van een erkenning van de specificiteit van onderzoek in de kunsten. Aan de andere kant, het kan gebeuren, dat hebben wij vaak gezien, dat een integratie van een conservatorium in een kunstspectifieke hogeschool zeer problematisch is, juist vanwege een gebrek aan begrip voor de diverse benaderingen en culturen in de verschillende kunst-disciplines.

Ten slotte zou ik er tevens voor willen pleiten om zeer terughoudend te zijn met het aanbrengen van additionele bestuurslagen zoals vaak gebeurt bij de vorming van overkoepelende ‘schools of arts’, ‘schools of humanities’ en ‘schools of media’. Vaak leidt dit tot onnodige inflexibiliteit, zwaardere bureaucratie en een gebrek van autonomie met alle negatieve gevolgen van dien.

Ik zou mijn betoog willen afsluiten met een verzoek. Mag ik u met klem vragen met zeer veel zorgvuldigheid om te gaan met het Vlaamse hoger muziekonderwijs? Deze sector zorgt ervoor dat Vlaanderen op cultureel gebied de rol van een internationale mogendheid speelt. Door goed te luisteren naar de opvattingen van de sector zelf, door het proces van de academisering op zorgvuldige wijze door te zetten, door rekening te houden met de Europese en internationale ontwikkelingen, en door een adequate financiering zult u in staat zijn ervoor te zorgen dat Vlaanderen zijn internationale status behoudt.

Mevrouw Kathleen Helsen: Vaak horen wij dat het belangrijk is de mogelijkheid te creëren om samenwerkingsverbanden tot stand te brengen tussen kunstonderwijs en andere vormen van onderwijs. Vindt u dat ook?

De heer Martin Prchal: Wij zijn er inderdaad voorstander van om meer verbindingen te leggen met andere academische disciplines. Als men serieus werk wil maken van een academische component binnen de opleiding, moet men ook een academische leeromgeving kunnen aanbieden. Dat kan in verschillende vormen, binnen de kunsten of met andere academische disciplines. Er zijn internationaal heel veel goede voorbeelden.

Het heeft wel te maken met de acceptatie van de specificiteit van de kunst- en de muziekopleidingen. Daar zijn de universiteiten in het verleden niet altijd even flexibel in geweest. Men heeft moeten uitleggen wat het artistieke onderzoek is en hoe het zich verhoudt tot het academische. Als die acceptatie er niet is binnen de universiteiten, wordt de koppeling tussen de kunstopleidingen en de universiteiten een lastige zaak.

2. Uiteenzetting door de heer Guy Aelterman, algemeen directeur van de Artesis Hogeschool Antwerpen

De heer Guy Aelterman: Ik wil deze uiteenzetting niet zozeer vanuit het perspectief van mijn hogeschool of associatie geven, maar eerder vanuit mijn ervaring als bestuurder van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO), zes jaar als lid van de ENQA Board (European Association for Quality Assurance in Higher Education) en ervaringen in internationale gremia. Uiteraard zal ik op het einde ergens landen in Vlaanderen, maar ik wil het bekijken vanuit dat breed perspectief.

Vanuit dat internationaal perspectief moeten we twee zaken bekijken: enerzijds de organisatie en de structuur van de opleiding zelf en anderzijds de plaats van de opleiding in het hogeronderwijslandschap. Ik moet er een derde element aan toevoegen: de relatie met de maatschappij en het maatschappelijk veld.

Bij de opleidingen zelf heb je de traditionele structuur, zoals je die terugvindt in conservatoria in Frankrijk bijvoorbeeld. Vroeger was dat ook bij ons in gebruik. Een leerling heeft dan niet vanaf 18 jaar, maar veel vroeger al, vanaf zes of zeven jaar, toegang tot die conservatoria. De leerlingen krijgen een intensieve training. Het is een echte leerling-meesterrelatie, waarbij de capaciteiten van het kind langzaam worden ontwikkeld en gebruik wordt gemaakt van de expertise van de docenten. Dat gaat zo door tot 22 of 23 jaar. Dat zijn de klassieke conservatoria, met heel wat varianten. Dat sluit niet aan bij het bachelor-mastermodel, hoewel er uitzonderingen zijn.

Ik geef een voorbeeld van een variant in het conservatorium van Den Haag voor dans. Een leerling stroomt via selectie in op zes of zeven jaar. Die doet het secundair onderwijs volledig uit, maar krijgt tegelijk een artistieke vorming. Als hij 18 jaar is, krijgt hij zijn secundair diploma. Op dat moment stroomt de leerling selectief door naar de professionele bachelor van vier jaar, maar hij doet dat in twee jaar, omdat hij de technische bagage heeft. Hij geniet vrijstelling voor een deel van het technische of artistieke aspect van de bachelor. Hij krijgt in twee jaar tijd de vervolmaking op het niveau van bachelor. Er zijn dus wel varianten.

Het tweede model is het model dat het meest verspreid is in Europa, namelijk het bachelor-mastermodel. Er is bijna altijd een strenge selectieproef voor de toegang tot de bachelor. Als ik mijn eigen hogeschool als voorbeeld neem, zien we dat er elk jaar ruim 500 kandidaten zijn voor de modeopleiding en dat er maar een zeer beperkt aantal door die selectieproef raken. Dan gaat men een bacheloropleiding volgen, en in de meeste buitenlandse gevallen is dat een vierjarige bachelor met professioneel-artistieke uitstroomfinaliteit.

Nadien komt de masterfase. In de meeste landen is er ook daarvoor een toelatingsproef. Je stelt bovendien vast dat de meeste uitstromen na een bachelor pas na een aantal jaren naar die masterfase gaan. De selectie voor de master is ook vrij streng. In Nederland zien we bijvoorbeeld dat de instroom in de masterfase gewoonlijk maar enkele studenten per opleiding per jaar bedraagt. De masterfase kan verschillende richtingen opgaan. Over het algemeen gaat het om een verbreding of een verdieping. In veel gevallen is er ook een onderzoekscomponent in aanwezig.

De bachelor-masterstructuur, zoals we die in Vlaanderen kennen, wijkt daar voor een stuk van af. Het is namelijk een doorstroomsysteem, waar je meteen naar je eindkwalificatie op masterniveau gaat, zonder dat er een selectie is op masterniveau. Eigenlijk is dat het gevolg van wat je ook in andere opleidingen ziet bij de omvorming naar de bachelor-masterstructuur, namelijk dat men min of meer de oude structuur heeft behouden. Alleen heeft men een knip gegeven op het bachelorniveau.

Hoe dan ook, in beide gevallen heb je op het einde van je opleiding een bepaald niveau, of het een bachelorniveau dan wel een masterniveau is, dat internationaal herkenbaar is. We hebben het vroeger al gehad over de Dublindescriptoren, het Bolognaverhaal, de Europese 'overarching qualification framework' en de AEC-kaders. Welnu, een bachelor- en een masterniveau zijn internationaal herkenbaar, en niet alleen in de disciplines muziek en beeldende kunst en dergelijke, maar in alle disciplines. Een bachelorniveau is een bachelorniveau, een masterniveau een masterniveau, onafgezien van de discipline. Ten tweede heb je op alle niveaus oriëntaties, meer professioneel gericht of meer onderzoeksmatig gericht. Dat weerspiegelt zich ook in de kunstopleidingen. Ten derde heb je uiteraard de domeinspecifieke kwalificaties.

Die drie samen moeten de internationale herkenbaarheid van een opleiding duidelijk maken. Het zijn de behaalde kwalificaties die belangrijk zijn: welk niveau je haalt, welke oriëntatie en welke domeinspecifieke kwalificatie je hebt.

In het masterniveau is er eigenlijk altijd een ‘research context’ aanwezig. Als we kijken wat er in de Dublin-descriptoren en de Bologna-verklaring staat voor de master, dan zien we dat het onderzoeksaspect daar centraal staat.

Hoe moet je de invloed van onderzoek in de kunstopleiding zien? We moeten dat op drie niveaus bekijken. Ten eerste heeft het onderzoek een belangrijk effect op de innovatie en de vernieuwing van de opleiding zelf. Ten tweede creëert een onderzoeksomgeving een belangrijk element met betrekking tot de vorming van de studenten, meer bepaald inzake een kritische ingesteldheid. Bij een masteropleiding zegt men bijvoorbeeld duidelijk dat men moet omgaan met complexe situaties. Dat creëer je dus door die onderzoekscontext. Ten derde is het ook belangrijk dat je een nexus hebt tussen je onderzoek en je onderwijs, dat er in je onderwijs dus een aantal opleidingsonderdelen zitten die onderzoeksgericht zijn.

En dan is er de hele waaier van organisatiestructuren. In continentaal Europa heb je nogal wat hogescholen waar kunst in geïntegreerd zit. Maar je hebt ook afzonderlijke instellingen. Sommige hebben ook gewoon de naam van een universiteit, terwijl er niets anders dan kunstopleidingen in die universiteit zit. In het Angelsaksische systeem heb je enerzijds ook geïntegreerde universiteiten en anderzijds een aantal instellingen die het accent zuiver op kunst of op één kunstdiscipline leggen. De historische en culturele context is eigenlijk zeer bepalend voor welke systemen je in welk land hebt. Als je internationaal wilt gaan vergelijken, moet je ook altijd rekening houden met die historische en culturele context.

Meer dan in welke andere opleiding ook, moet men vaststellen dat het voor kunstopleidingen niet zozeer belangrijk is waar men zit – universiteit of hogeschool – maar wat de faam van de opleiding is. Ik neem opnieuw mijn eigen hogeschool als voorbeeld. De modeacademie is wereldwijd bekend, maar ik denk niet dat Artesis wereldwijd bekend is. Specifiek voor een modeopleiding is de internationale faam heel belangrijk, en dat is weinig gebonden aan de ‘koepelinstellingen’ zelf.

Hetzelfde geldt voor de docenten. Als een docent van het ene conservatorium naar het andere gaat, dan gaan de studenten in veel gevallen mee. De meerwaarde van een kunstopleiding geïntegreerd in een hogeschool of universiteit is de administratief-organisatorische ondersteuning, de schaalgrootte, maar kan ook in de interdisciplinaire nexus liggen. Ik geef het voorbeeld van de ‘gamedesign’. De vorige Nederlandse minister Plasterk heeft een onderzoek laten doen in het kunstonderwijs en de link met de industriële wereld en economische ontwikkelingen. De game-industrie die in Nederland sterk ontwikkeld is, maakt gebruik van de link tussen het creatieve van de beeldende kunsten en de meer technisch gevormde mensen in toegepaste informatica.

We moeten de vraag stellen of een bachelor al dan niet een uitstroomfinaliteit heeft of moet hebben. We discussiëren daar al jaren over, maar die discussie is nooit gefinaliseerd. We moeten op eenzelfde manier de vraag stellen met betrekking tot de master: moeten we niet ook daarvoor een toelatingsproef organiseren?

In Vlaanderen is onderzoek ook in het kunstonderwijs heel belangrijk. In Nederland zit het kunstonderwijs volledig in de hogescholen. Dat is zagezegd niet geacademiseerd. Daar heeft men evenwel lectoraten, waarin onderzoeksactiviteiten zitten en die ook die opleiding voeden. Je vindt het feitelijk overal, of het nu om professioneel of academisch gerichte kunstopleidingen gaat. Het accent op de onderzoekscomponent vind je overal in Europa, zeker in de masterfase.

Inzake de organisatiestructuur moeten we rekening houden met de historische en culturele context waarin we in Vlaanderen leven. Het is belangrijk dat we de discussie voeren uitgaande van de opleiding zelf, en minder vanuit de organisatiestructuur.

In Vlaanderen is de bachelor-masterstructuur voor het kunstonderwijs niet volledig uitgekristalliseerd, we hebben vooral doorstroommodellen, maar we hebben ook een aantal professionele bachelors, die haaks staan op de doorstroomfilosofie van de academische kunstopleidingen. Ik geef een voorbeeld: het kunstonderwijs in Brussel heeft een musicalopleiding. Daar heeft men doelbewust gekozen voor een professionele bachelor, maar naar uitstroom in het maatschappelijk veld, naar technisch-artistieke bagage staat men op een niveau dat vergelijkbaar is met zij die uitstromen met een master.

De vraag is: wat willen we? Willen we dat mensen kunnen uitstromen als bachelor, of sturen we iedereen naar een master? Bij ons is dat dus niet volledig uitgediscussieerd. Ik verwijs naar de commissie-Huys, die daar enkele jaren geleden werk over heeft verricht.

De verwantschap met de universitaire opleiding in het onderzoek in de kunsten is vrij beperkt. Uiteraard is er aan de universiteit ervaring met onderzoek over de kunsten, maar relatief weinig ervaring met onderzoek in de kunst. Op dit moment is er heel wat wetenschappelijke onderzoek aanwezig aan hogescholen. Het onderzoek heeft bovendien ook een dynamiek op gang heeft gebracht voor de studenten zelf. Ze ervaren en appreciëren de wetenschappelijke component in hun opleiding, zeker in de masterfase.

Daarnaast behalen er de laatste jaren heel wat mensen een doctoraat in de kunsten. Dat is natuurlijk een erkenning, maar die mensen hebben zo'n uitstraling en expertise dat ze dat doctoraat niet echt nodig hebben. Iemand als Stefan Hertmans in Gent had of heeft al een uitstraling, het doctoraat is alleen maar een bevestiging. In het kunstonderwijs moeten we opletten dat we niet alles in de richting van een doctoraat te sturen.

De internationale faam is in de hogescholen aanwezig en is gegroeid door de eigen expertise. Die kunstopleidingen hebben de link naar de universiteit niet echt nodig gehad. Dat is een eigen ontwikkeling. De voorbije 15 jaar hebben we ook vastgesteld dat er voor de kunstopleiding in de hogescholen inzake infrastructuur enorme inspanningen zijn gedaan door de Vlaamse Gemeenschap en de instellingen zelf. Denk aan de uitbouw van de Singel in Antwerpen, aan de vernieuwde Bijlokesite in Gent en aan de Rits-Dansaert in Brussel.

Het probleem van de kunstopleidingen op dit moment heeft te maken met de manier waarop de kunsten zijn geïntegreerd in 1995 in het hogescholenmodel vooral met betrekking tot de financiering en het personeelsstatuut. Als je met een gesloten enveloppe werkt en een van de opleiders mag niet groeien, en al de rest wel, dan is dat een verarming. Dat kun je aantonen met cijfers.

Het personeelsstatuut dat in 1995 werd ingevoerd was verdedigbaar, maar staat haaks op academisering en de invulling van de eisen voor de master- en bacheloropleiding en begeleiding. Bovendien moet men vaststellen dat lesgeven in het dko gebeurt onder betere financiële voorwaarden dan in het hoger kunstonderwijs.

Tot besluit durf ik stellen: academische kunstopleiding, ja. Is het noodzakelijk voor de internationale transparantie en herkenbaarheid dat ze in de universiteit zit? Neen, omdat je dat ook nergens anders ter wereld ziet. De onderzoekscomponent is essentieel, naast het artistieke en het professionele. De essentie is dat men moet kijken naar de leefbaarheid van het geheel van de kunstopleidingen, naar de schaalgrootte waarbinnen ze kunnen evolueren, naar de artistieke en pedagogische onafhankelijkheid en naar de aanwezigheid van een onderzoekscultuur.

Naast de opleidingen in de hogescholen hebben we een aantal hogere instituten zoals Orpheus. Men zal ook moeten nadenken wat de rol van die instituten in het geheel van de hervorming wordt en wat hun banden zijn met de universiteiten en hogescholen.

3. Uiteenzetting door prof. dr. André Oosterlinck, voorzitter van de Associatie K.U.Leuven

Prof. dr. André Oosterlinck: Het al dan niet integreren van het hoger kunstonderwijs in de universiteit kan niet los worden gezien van de andere integratie. De Vlaamse Onderwijsraad (Vlor) had drie mogelijke oplossingen naar voren geschoven: men laat alles bij het oude, men integreert de academische opleiding van de hogescholen in de universiteit of men maakt er één instituut van. Ik zal focussen op de vraag waarom de meesten een integratie in de universiteit voorstellen en waarom de Vlor mijns inziens een beetje tekortschiet in zijn voorstellen.

Ik vind dat de Vlor onvoldoende rekening houdt met het ViA-voorstel en het voorstel 2020. In 2020 willen wij behoren tot de vijf topregio's in Europa. Dan zal het nodig zijn dat onderwijs en onderzoek dezelfde prestaties kunnen leveren. Wie tot een topregio wil behoren, heeft onderwijs en onderzoek van hoog niveau nodig. Om kwalitatief hoogstaand onderzoek te kunnen leveren, moet men concentreren en keuzes maken. Dat kan het best door de academische opleiding te integreren in de universiteit.

De vijf associaties en de vijf betrokken universiteiten en alle hogescholen zijn momenteel voorstander van integratie in de universiteit van de academische opleiding, met uitzondering van de kunstopleiding.

Academisch onderwijs is altijd gestoeld op academisch onderzoek. Onderzoek kan maar één definitie hebben: hoe verlegt men de grenzen van de kennis? Dat is een internationaal conductief gebeuren. Men kan altijd onderzoek overdoen dat al eens eerder is gebeurd. Men kan dat dan veel slechter doen. Wanneer we daar echter het overheidsgeld en dus het belastingsgeld voor moeten gebruiken, dan is het droevig gesteld.

Er zijn twee associaties, in Hasselt en in Leuven, die opteren om het kunstonderwijs ook te integreren in de universiteit. De drie andere associaties doen dat niet. Wanneer men echter naar de praktische voorstellen kijkt, dan zijn die heel gelijklopend. Op het moment dat men de rest van het academisch onderwijs integreert in de universiteit, vergeet men nogal gemakkelijk dat de hogescholen veranderen. Men laat dan een academisch gedeelte achter in de hogescholen dat niet meer zal voldoen aan alle voorwaarden die de eerste spreker heeft genoemd. Hij heeft gezegd dat we een hoog niveau moeten hebben en dat onderzoek en multidisciplinariteit belangrijk zijn. Hij heeft het ook gehad over de acceptatie van het kunstonderwijs in de universiteiten of hogescholen.

Wanneer de hogescholen zich na de integratie hoofdzakelijk inlaten met professioneel onderwijs, verliezen de kunstopleidingen een partner die ze nu hadden in het academisch gedeelte, want dat wordt overgedragen naar de universiteit. Dat wordt nogal gemakkelijk onder tafel geveegd.

Het kunstonderwijs is academisch. Tot 2003 had men drie onderwijssystemen naast elkaar. In 2003 heeft het Vlaams Parlement beslist dat er nog twee systemen zijn. Een daarvan is het academisch onderwijs waar kunst toe behoort. Kunst krijgt wel nog een aantal extra opdrachten. Naast de academische vrijheid hebben ze artistieke vrijheid en mogen ze artistiek werk doen. Dat is niet anders dan de klinici in de ziekenhuizen. In een ziekenhuisfunctie verwacht men van goede klinici dat ze translatieonderzoek doen. Ik zie dat zeer parallel lopen met de kunsten. Vandaar dat ik de vraag van acceptatie al heb beantwoord.

In Nederland en andere landen staat men daar anders tegenover. In onze regio is steeds de idee aanvaard dat 'medical schools', universitaire ziekenhuizen en 'engineering schools' tot de universiteiten behoren. We hebben een lange culturele traditie inzake de eigen ontwikkelingen en het toelaten van eigen systemen in de brede universitaire context.

Veel universiteiten hebben het enigszins moeilijk met deze breedte. Ik denk hierbij onder meer aan de omgang met het personeel. De benoemingscriteria zijn immers vrij speciaal. Een universiteit kan een klinisch actief professor niet op dezelfde manier behandelen als een professor die zich binnen de geneeskunde aan puur fundamenteel onderzoek wijdt. Het gaat om verschillende werkwijzen.

De universiteiten hebben, met andere woorden, enorm veel ervaring met de omgang met een grote verscheidenheid aan disciplines. Ze hebben op dit vlak meer ervaring dan de hogescholen.

Vlaanderen vervult duidelijk een voortrekkersrol. Ik hoop dat dit zo zal blijven. Ik heb al verwezen naar het streven tot de top vijf te behoren. We zullen die voortrekkersrol optimaal moeten vervullen. Dit kan het beste gebeuren door binnen het mastergedeelte effectief onderzoek te verrichten. Hieruit zal blijken dat dit best binnen een universitaire omgeving kan gedijen. Indien dit niet zou gebeuren, zou dit de enige academische opleiding zijn die binnen de hogescholen blijft. Dit zou zeer eigenaardig zijn.

Ik wil hier ook even kijken naar de voorbeelden van de Amerikaanse topuniversiteiten, waar we onze instellingen zo graag mee vergelijken. De K.U.Leuven wordt wel eens smalend ‘Harvard aan de Dijle’ genoemd. Ik heb dat zelf nooit gezegd. Ik heb de universiteiten van Yale, Harvard, Columbia en de New York University bestudeerd. Het is me opgevallen dat al deze Amerikaanse topuniversiteiten verschillende kunstfaculteiten hebben. Die faculteiten zitten in zogenaamde ‘school structures’ en hebben een grote onafhankelijkheid. Ze moeten nu immers een speciaal benoemingssysteem hanteren. De beoordeling is anders. Beide groepen vinden dit echter bijzonder interessant en verrijkend.

Ik ben ervan overtuigd dat onze groep Humane Wetenschappen, waarbinnen de kunstopleidingen dan zouden worden geïntegreerd, een verbetering van zijn contacten met de maatschappij zou vaststellen. De integratie van de kunstopleidingen zou ertoe leiden dat het contact van de universiteiten met de maatschappij zou verbeteren. Ze zouden aan multidisciplinariteit winnen.

Ik wil in dit verband ook even naar Nederland kijken. Ik ben net aangesteld om drie Nederlandse universiteiten door te lichten. De ‘medical centers’ in Nederland zijn te onafhankelijk van de universiteiten. De universiteiten hebben geen ingenieursscholen. Hierdoor kent hun multidisciplinair onderzoek een handicap.

Dit onderzoek loopt van het ene einde van het scala tot het andere einde. Waarom zouden we dit de kunstopleidingen of de universitaire gemeenschappen ontzeggen? De kunstopleidingen kunnen aan het multidisciplinair onderzoek deelnemen. Ik beweer niet dat dit in een associatie onmogelijk is. We zoeken hier echter de meest optimale oplossing.

Daarnaast wil ik nog even verwijzen naar twee specifieke voorstellen. In de nota van de drie anderen, zoals ik ze even zal noemen, staat onder meer te lezen dat het niet de bedoeling is de architectuuropleidingen mee te nemen. Die opleidingen maken echter geen deel uit van het kunstonderwijs. Het zou eigenaardig zijn ze wel mee te nemen. De opleiding Conservatie en Restauratie, een unieke opleiding die momenteel aan een goede hogeschool wordt gegeven, zouden ze niet meenemen. Die opleiding behoort echter wel tot het kunstonderwijs. Ik vraag me af waarom dit wordt voorgesteld.

Ik vind het eveneens eigenaardig dat de vijf associaties voorstellen een systeem met ‘schools of arts’ uit te werken en die schools dan ook een grote zelfstandigheid te verlenen. Daarover is iedereen het in feite eens. Ze moeten met afzonderlijke personeelsstatuten kunnen blijven werken. Ze moeten die eigen benoemingscriteria behouden. Ik heb de benoemingscriteria van Yale bekeken. Het statuut van de professoren die aan een kunst-

faculteit zijn verbonden, is in een afzonderlijk hoofdstuk vastgelegd. Van die professoren wordt niet a priori een doctoraat geëist. De eerste vereiste is de optimale en fantastische uitvoering. Wie in een andere belangrijke faculteit wil terechtkomen, moet niet proberen zonder doctoraat professor te worden.

De vijf associaties zijn het eigenlijk over vier zaken eens. We zouden schools of arts moeten oprichten. Die schools of arts zouden een grote onafhankelijkheid moeten hebben. De schools of arts zouden over een eigen personeelsstatuut moeten beschikken. De financiering moet bij de schools of arts terechtkomen. De toelatingsproef moet blijven bestaan. Op dat laatste ben ik voor de rest van de universiteit enigszins jaloers. Ik stel vast dat het in verband met sport- en kunstopleidingen normaal wordt gevonden toegangsproeven te organiseren. Dit plaatst ons immers in de beste positie om tot een internationale acceleratie over te gaan. Voor de overige opleidingen mag dit blijkbaar niet. Ik ben echter een democraat en ik aanvaard wat democratisch is beslist.

In beide voorstellen wordt de idee geaccepteerd dat onderzoek aan de universiteiten moet gebeuren. We moeten dan ook een speciale structuur opzetten. De universiteiten moeten in de beheersstructuur meedraaien.

Er is slechts één verschilpunt. In het ene voorstel zeggen de auteurs wel a maar niet b. Ze durven niet te stellen dat het om universitaire opleidingen gaat. Dat is het kleine verschil.

4. Uiteenzetting door de heer Willy Claes, voorzitter van de Associatie Universiteit-Hogescholen Limburg.

De heer Willy Claes: Daarnet is gezegd dat de associatie Hasselt samen met de associatie Leuven een bepaalde formule voorstaat. Misschien zijn wij wel aan het praten met in het achterhoofd alle discussies die we hebben gekend ten tijde van de commissie-Soete – hier zitten twee oudstrijders van die commissie – en ook in het kader van het maatschappelijke debat dat de voorbije dagen is gehouden.

Ik ben een overtuigd voorstander van de integratie van de geacademiseerde opleidingen van de hogescholen in de universiteit om fundamentele redenen. Een van de voornaamste zoek ik in het domein van de research. Met alle respect voor het werk dat verricht wordt in en de kwaliteit van de hogescholen, maar het beste kader voor research wordt door de universiteiten geboden. Aldus lopen we ook het minste risico op een te grote versnippering van de researchmiddelen die nu reeds te bescheiden zijn.

Net dit jaar verliest de Europese Unie zijn derde plaats qua investeringen in de publieke en private sector samen, ten voordele van China. Op de eerste plaats staat de USA, dan volgen Japan, China en Europa. Niet zo lang geleden hebben we in Lissabon gezworen om in tien jaar tijd de meest performante kenniseconomie te zijn in de wereld. Het was voldoende dat een tussentijds rapport van de voormalige Nederlandse premier Wim Kok bekend raakte om terug met de twee voeten op de grond te worden geplaatst en we verplicht werden om onze doelen te herzien en de timing naar 2020 te verschuiven. Dat is een van de voornaamste redenen waarom ik denk dat een integratie van de geacademiseerde opleidingen die geaccrediteerd worden, liefst na integratie, zou moeten gebeuren.

Wat betreft de kunstopleidingen ben ik geen groot specialist. Wanneer het gaat over conservatoria durf ik wel meepraten. Als ik een debat moet aangaan over de audiovisuele kunsten, de podiumkunsten en dergelijk meer, neem ik enige reserves. Men heeft mij ten tijde van de commissie-Soete gevraagd een specifieke subcommissie voor te zitten die de problematiek van de kunstopleidingen behandelde. Ik geef u enkele van mijn ervaringen.

Het is duidelijk dat de kunsthogescholen een tijdje hebben getwijfeld over de fundamentele vraag of ze zich moesten inschakelen in het Bologna-proces. Het heeft geduurd tot 2007 vooraleer die optie definitief is genomen, niet alleen in hoofde van de kunsthogescholen maar ook van de toenmalige minister Vandenbroucke.

In de commissie waren er zeer uiteenlopende meningen, allemaal respectabel, over specifiek de kunstopleidingen. Er werd terecht gewezen op de specificiteit van het kunstonderwijs. Ik geef een voorbeeld. Je kunt in andere hogescholen duidelijke diploma-eisen stellen, namelijk een doctorsdiploma om onderricht te geven. Ik kan me niet indenken dat een groot muzikaal virtuoos, een filmregisseur, een beeldhouwer of een schilder niet meer welkom zou zijn in een kunsthogeschool omdat hij geen doctorsdiploma heeft. Dit alleen al wijst op de specificiteit.

Ook de personeelsstatuten zijn anders. Men kan wel zeggen dat dit op dit ogenblik ondoorzichtig is, maar ik ben er niet zeker van of men dat spoedig zal wijzigen. In de jazzopleidingen van de conservatoria heb je mensen die niet meer dan 1 of 2 uur les geven per week. Je bent dus verplicht om specifieke richtingen uit te gaan, ook op het juridische en financiële vlak. Ik kan nog een heleboel andere elementen aanhalen die erop wijzen hoe specifiek dat kunstonderwijs is en die ook verklaren waarom de meningen zo uiteenlopend zijn.

Eén zaak in het debat begrijp ik niet meer. Drie universiteiten, namelijk Gent, Antwerpen en Brussel, hebben gesteld dat zij voor de integratie zijn van de geacademiseerde opleidingen in de universiteiten, behalve voor de kunstopleidingen. Ik heb horen zeggen dat ze beweren dat de universiteiten de kunstopleidingen niets te bieden hebben. Ik ga het debat niet aan in afwezigheid van de rectoren, maar als dat zo zou zijn, dan heb ik enige twijfels over de inhoudelijke gang van zaken in de universiteiten.

Hoe dan ook zijn alle universiteiten dus voor de integratie. Tussen haakjes, in het maatschappelijke debat hebben we ook wel andere stemmen gehoord, niet iedereen is enthousiast over deze belangrijke structurele stap. De universiteiten zijn er dus voor, behalve voor de kunstopleidingen. Hoewel ze daar onmiddellijk aan toevoegen dat architectuur, binnenhuisarchitectuur en nog enkele onderdelen van bepaalde opleidingen moeten worden geïntegreerd, dat de research moet gebeuren onder begeleiding van de universiteiten en dat het doctoreren niet anders kan dan in de universiteiten.

Men stelt dus voor om een school of arts op te richten. Die zou dan een heleboel bevoegdheden krijgen en worden bestuurd door één derde tot de helft van de mandaten toegekend aan de universiteit. We staan dus niet zo ver van elkaar af, behalve – toegegeven – dat de eindverantwoordelijkheid in het ene geval niet bij de universiteiten zit en in het andere, in de thesise die wij bepleiten, wel.

Ik lees even een tekst voor die deel uitmaakt van de conclusies van het maatschappelijke debat. Het zullen uiteindelijk de Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement zijn die zullen beslissen, maar die teksten zullen op uw tafel belanden. Ik lees even voor uit de tekst van de drie universiteiten over die school of arts: “Op grond van de eigenheid van hun missie worden ze niet ondergebracht in een departementale structuur, maar in een school of arts met bevoegdheden die, zoals verder wordt uiteengezet, afwijken van de departementale bevoegdheden. Aan deze school worden bijzondere bevoegdheden toegekend. Deze toegekende bevoegdheden liggen in het verlengde van hun specificiteit: het personeelsbeleid inclusief het benoemingsbeleid, het onderwijsbeleid met onder andere het bepalen van het curriculum, het beheer van de gelden door de Vlaamse Gemeenschap toegekend aan de studenten in deze richtingen, de rechtstreekse toegang tot gelden voor wetenschappelijk onderzoek zoals voor Hercules en andere kanalen. Concreet betekent dit dat de raad van bestuur van de hogescholen deze bevoegdheden niet langer uitoefent,

maar wel bevoegd blijft voor de onroerende investeringen en het hiermee gepaard gaande onderhoud, het verhalen bij voorafname op de hoger genoemde gelden van de school of arts van de overhead voor centrale taken en ondersteuning, verzekeringen, infrastructuur en nutsvoorzieningen, de residuaire bevoegdheid, de opdracht tot controle op de wettelijkheid en orthodoxie van de uitgaven van de school of arts. Beleidsmatig, voor de hun toegekende bevoegdheden, wordt de school of arts geleid door een academische raad waarvan minimum 30 percent en maximum de helft van de leden wordt aangeduid door de universiteit van de associatie waartoe de hogeschool behoort. Het percentage leden door de universiteit aangeduid, wordt bepaald door de raad van bestuur van de hogeschool.”.

Dit maar om u te zeggen dat men wel aanvoelt dat men rekening moet houden met de specificiteit van het hoger kunstonderwijs. De eerste spreker vandaag gaf de terechte waarschuwing dat we ons moeten hoeden voor een vermenigvuldiging van administratieve lichamen die alleen maar verlamdend of vertragend kunnen werken, maar mij lijkt dat dit risico tot een minimum wordt beperkt wanneer men kiest voor een structuur waarbij er ook een ernstige transfer van bevoegdheden wordt georganiseerd.

Wanneer het Vlaams Parlement de structurele stap zou zetten van de integratie van academische opleidingen in de universiteit, zou het, ook om redenen van structurele transparantie, wenselijk zijn om de lijn helemaal door te trekken, om dus geen uitzonderingen te voorzien maar zou men wel de specificiteit moeten erkennen van het kunstonderwijs. Overigens, er werd duidelijk gepleit, zowel in de commissie-Soete als in het maatschappelijke debat, dat ook voor wat de andere opleidingen betreft, de universiteiten in het geval van integratie rekening zouden houden met de specifieke profielen van opleidingen die vandaag aanwezig zijn in de hogescholen en die beantwoorden aan de eis van het economisch leven in het algemeen.

De voorzitter: Mijnheer Claes, voor de goede orde: noch ik, noch de leden van deze commissie zijn op dit moment in het bezit van de conclusies van het maatschappelijke debat.

Prof. dr. André Oosterlinck: Het zal nog een week duren voor ze er zijn, ze zijn nog niet definitief.

De voorzitter: Als ik het goed begrijp, is er geen consensus over de plaats van de kunstopleidingen. Er zijn twee uiteenlopende posities.

5. Uiteenzetting door de heer Wim De Temmerman, departementshoofd van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten (KASK-Hogeschool Gent)

De heer Wim De Temmerman: Voor de duidelijkheid is het misschien best om eerst mezelf kort te situeren. Ik ben sinds vijf jaar departementshoofd van het KASK te Gent. Het KASK telt 1297 studenten, alle opleidingen inclusief. Dat is het aantal koppen, niet het aantal eenheden van zestig studiepunten. We zijn daardoor het grootste departement van hoger beeldend en audiovisueel kunstonderwijs in Vlaanderen. We hebben de meest brede waaier aan opleidingen, gaande van de klassieke vrije kunsten, schilderkunst, beeldhouwkunst en dergelijke, over mediakunst, fotografie en design tot vormgeving, waaronder mode, textielontwerp, grafische vormgeving en dergelijke. We hebben de audiovisuele kunsten film en animatiefilm, en een opleiding drama. Een negenhonderd studenten volgen les in een academiserende of academische opleiding, dus bachelor én master. Daarnaast hebben we een professionele bacheloropleiding Interieurvormgeving waar 373 studenten les in volgen.

De discussie over de kunstopleidingen wordt altijd moeilijk genoemd. Mijns inziens hoeft ze niet zo moeilijk te zijn indien we ons intrinsiek zouden beperken tot de problematiek

van de kunstopleidingen zelf. In de standpuntnames steken steeds andere belangen en logica's de kop op. Ze komen vanuit een ruimer verband in de discussie terecht. Dat is allicht onvermijdelijk, maar maakt de discussie inderdaad wat moeilijk. Ik zal proberen mij te houden aan een standpunt vanuit mijn ervaring binnen de kunstopleidingen zelf en vanuit een leidinggevende functie in zo'n departement.

Voor mij is het belangrijk dat wij hier aan het woord kunnen komen, vooral omdat we in de laatste jaren een beetje het gevoel hadden dat velen – politici, beleidsvoerders, mensen uit de associaties, uit de universiteiten – over en namens ons praatten, maar nooit met ons. Er wordt niet vanuit overleg met ons aan beleidsvormend nadenken gedaan. Ik dank u dus dat we hier onze visie kunnen toelichten.

De discussie gaat over de institutionele plaats van de kunstopleidingen binnen het algemene debat over de institutionele plaats van de hogeronderwijsopleidingen, en dan vooral de opleidingen in de hogescholen. Op dit moment maken de kunstdepartementen deel uit van de hogescholen. Dat is reeds een 15-tal jaren het geval. Er is dus al een pak ervaring opgebouwd. We kunnen getuigen dat dit een zeer positieve ervaring is. Aanvankelijk, bij de vorming van de hogescholen, toch wel grootschalige instellingen soms, was die integratie relatief moeilijk. Nu, korte tijd later – 15 jaar is niet lang in de onderwijswereld – zijn al die negatieve gevoelens weggeëbd en ontstaat de indruk dat dit een onverdeeld positief verhaal is. Er zijn immers heel veel structurele problemen opgelost.

De kwaliteit van het Vlaams Hoger Kunstonderwijs is daardoor de laatste twee decennia zeker toegenomen. De schaalvergroting die de integratie in de hogescholen met zich heeft meegebracht, is daar grotendeels mee voor verantwoordelijk. Professor Aelterman heeft reeds verwezen naar de vrij ingrijpende bouwprojecten die bijna alle kunstdepartementen in Vlaanderen hebben kunnen realiseren. De kwaliteitszorg in de opleidingen is heel sterk uitgebouwd en geprofessionaliseerd. Er is een grotere objectivering van selectie- en bevorderingsprocedures, onderwijskundige professionalisering bij het personeel en dergelijke.

De implementatie van onderzoek speelt niet het minst een positieve rol in deze evolutie. Op het academiseringsproces kom ik nog terug. Persoonlijk zie ik op lange termijn geen nadelen van de integratiebeweging van de kunstdepartementen in de grotere gehelen van hogescholen. Dat is mijn eerste conclusie: de hogeschool is een institutionele plek die de kwaliteit van de kunstopleidingen kan waarborgen en de facto waarborgt, en waarbinnen de kunstopleidingen hun autonomie in grote mate beleven en hun eigenheid kunnen bewaren. Daaruit volgt conclusie twee: een departement zoals het KASK is niet per se vragende partij om de Hogeschool Gent te verlaten, integendeel. Het behoud van de bestaande situatie, met eventueel enige accentwijzigingen, is voor ons een reële valabele optie.

Dat betekent dat het academiseringsproces voor de kunstopleidingen zou kunnen en moeten doorgaan en voltooid worden binnen een hogeschoolcontext. Verdere uitbouw ervan is voor ons een valabele optie. Ik zie enkele voordelen. Wellicht kost het veel minder dan een integratie of een inkanteling of hoe men het ook noemt. De stabiliteit van de opleidingen wordt erdoor gegarandeerd. Dat is in een onderwijscontext heel belangrijk omdat men op lange termijn werkt. Vanuit politiek opzicht wordt dit soms onderschat. Als men aan een opleiding een wijziging aanbrengt, studeren de eerste studenten in die gewijzigde context pas vier jaar later af. Dikwijls zijn er tegen dan alweer wijzigingen aan de structuur. Wij vragen een beetje stabiliteit en continuïteit.

Nochtans weten wij dat de hogeronderwijscontext fundamenteel in beweging is. Wij weten ook, bij het KASK en de Hogeschool Gent, dat er nog andere scenario's op tafel liggen dan het behoud van het bestaande. Indien andere scenario's zich ontwikkelen, zou het

bestaande behouden voor de kunstopleidingen onmogelijk kunnen zijn en eventueel niet wenselijk, vanuit de optiek van het geven van maximale ontplooiingskansen aan de kunstopleidingen. Het is mijn overtuiging dat, indien de academiserende opleidingen integreren in de universiteit, ook de kunstopleidingen op een of andere wijze deel moeten uitmaken van die beweging. Dat staat niet in tegenstelling tot wat ik daarnet heb gezegd. Het hangt ervan af hoe de context evolueert. Het is geen keuze die wij bewust zouden maken, maar die zich misschien zal opdringen.

De argumenten die circuleren om de kunsten niet mee te nemen in die integratiebeweging, indien alle andere academiserende opleidingen wel zouden integreren, verwijzen dikwijls naar de heel eigen cultuur van een kunstdepartement en van kunstopleidingen. Het zou onmogelijk zijn om dit te integreren zonder er fundamenteel schade aan te berokkenen. Mijns inziens wordt deze redenering tegengesproken door de ervaring die we zelf hebben gehad als kunstdepartement op het moment dat wij deel werden van een groot geheel, de Hogeschool Gent. De schaalvergroting en de opname in dat groter geheel hebben enkel de kansen en de kwaliteit van onze opleidingen doen toenemen. Zij excelleren daardoor vandaag veel meer dan in het verleden. Wij zijn een goed voorbeeld omdat de Hogeschool Gent werkelijk een heel grote instelling is. Qua aantal studenten is het de derde grootste instelling in Vlaanderen, na de K.U.Leuven en de Universiteit Gent. Ons departement floreert niet ondanks maar doordat het deel uitmaakt van de Hogeschool Gent. Dat bevestigt mijn stelling dat de opname in een grotere structuur niet per se de eigenheid van de kunstopleidingen opheft of hun kansen beperkt.

Men kan de argumentatie ook omkeren. De aparte culturen van de kunstdepartementen en -opleidingen bestaan. Zoals de heer Prchal heeft aangestipt, moeten we dat koesteren. Ze zijn in Vlaanderen heel belangrijk. Het zijn krachtige culturen, soms geworteld in specifieke geschiedenissen die heel ver teruggaan. Je kunt twee golven onderscheiden. In de 17e en de 18e eeuw, in het kader van de verlichting en de emancipatie van de kunstenaar ten aanzien van de betutteling van de gilden, ontstaan er academies en conservatoria. In de 19e eeuw en begin 20e eeuw met de neogotiek is er een terugkeer naar middeleeuwse en christelijke waarden als een reactie tegen de moderniteit. Dan ontstaan de Sint-Lucascholen. Al deze instellingen hebben een lange geschiedenis.

Ons departement KASK is bijvoorbeeld een van de oudste Gentse onderwijsinstellingen, ouder dan de Universiteit Gent. Dat brengt een eigen cultuur mee. Dat betekent volgens mij ook dat die eigensoortige cultuur voor een deel garant staat voor een zekere weerbaarheid in die instellingen. De kunstdepartementen hebben een weerbarstige wendbaarheid of een wendbare weerbaarheid, die hun toelaat om in grotere systemen met hun eigenheid te overleven. Onze passage in de Hogeschool Gent, waar we graag zijn en willen blijven, getuigt daarvan.

Mochten, door de integratie van de andere academiserende opleidingen, ook de kunstopleidingen op een of andere manier mee die beweging maken, zou dat een zeer ingrijpend proces zijn. Ik wil het niet relativiseren of u op het spoor zetten om het te onderschatten. Dan moeten we er zeer behoedzaam mee omgaan. Dan is er grondig overleg nodig met zeer goede afspraken. De verschillen zijn bijzonder groot. Ik stip vijf verschillen aan tussen de universitaire academische cultuur en de academische cultuur van een kunstdepartement. Sommige verschillen zijn formeel, andere overgangsverschuiven, andere verschillen zijn ten gronde en onophefbaar en sommige verschillen zijn fundamenteel inhoudelijk.

Ten eerste zouden de sterk onderzoeksgebaseerde financieringscriteria die op dit moment aan de universiteiten gelden voor de verdeling van middelen, op dit moment onmogelijk toepasbaar zijn op de kunsten en zouden ze ontzettend nefaste gevolgen hebben bij de integratie van kunstdepartementen. Onderzoek in een geformaliseerde vorm – onder-

zoeksprojecten, doctoraten en dergelijke meer – is nog te nieuw binnen onze departementen om het gewicht dat universiteiten eraan geven in hun financieringsmodellen, daarin te kunnen inpassen. En dat zal nog heel lang zo zijn.

Ten tweede zijn doctoraten als criterium voor docentmandaten niet werkbaar voor het praktijkluik – misschien wel voor het theoretische luik – van het onderwijs in de kunstdepartementen. De reden is eenvoudig: er zijn namelijk nog maar zeer weinig gedoctoreerden. De kritische massa van gedoctoreerden in de kunsten is dermate klein dat, indien wij daaruit zouden moeten rekruteren, wij gewoon geen professionele rekruteringspolitiek zouden kunnen voeren. Het zal mijns inziens nog 20 jaar of langer duren, als het doctoraat in de Kunsten, de derde cyclus, een soort evidentie is geworden, zoals dat voor andere disciplines is, voor men daar op de een of andere manier een criterium van zou kunnen maken. Bovendien is men het er binnen de kunstdepartementen momenteel relatief over eens dat bepaalde praktijklessen hoe dan ook altijd gedoceerd zullen moeten kunnen worden ook door lesgevers zonder doctoraat.

En zo kom ik bij een derde verschilpunt, namelijk de manier waarop het hoger kunstonderwijs veel actiever en structureler dan andere opleidingen gebruik maakt van gastprofessoren. Voornamelijk het feit dat wij actieve en succesvolle kunstenaars en vormgevers in onze opleidingen willen en moeten betrekken, maar dat zij zich vaak zeer tijdelijk of parttime of op een ad-hocbasis kunnen en willen engageren, is een van de redenen waarom die gastprofessoraten hoe dan ook structureel een belangrijke rol zullen moeten blijven spelen.

Een vierde, zeer moeilijk punt van verschil, dat ook materie is van arbeidsrecht en van overleg met vakbonden, is de artistieke loonschaal bij lesgevers in de praktijkgebonden opleidingsonderdelen van het hoger kunstonderwijs. Die bijzondere loonschaal is ooit ontworpen met zeer goede intenties, namelijk om lesgevende kunstenaars onbeperkt te laten cumuleren in hun kunstpraktijk, zonder dat ze bijvoorbeeld verlies leden van pensioenrechten en dergelijke meer. In de praktijk komt het er echter vaak op neer dat collega's fulltime werken en slechts 70 percent verloond worden, ook als ze niet meer actief zijn als kunstenaar en niet meer cumuleren. Dat wordt als zeer onrechtvaardig ervaren. Men zou dat op middellange termijn – en nog liever op korte termijn – moeten wegwerken.

Het laatste en mijns inziens belangrijkste punt is de eigensoortige benadering binnen de kunstdepartementen, zowel op pedagogisch vlak als op het vlak van onderzoek. Het onderzoek in de kunstdepartementen heeft inhoudelijk, qua methodologie en qua finaliteit een grote eigenheid, die niet zomaar met het ons vertrouwde wetenschappelijk universitair onderzoek kan worden vergeleken. Dat neemt evenwel niet weg dat het ook wel de grondigheid en de ernst daarvan heeft. Dat betekent mijns inziens dat de universiteiten op zeer verregaande schaal autonomie zullen moeten geven aan de kunstdepartementen, indien het zo zou zijn dat in het proces van de integratie de academiserende of geacademiseerde kunstopleidingen worden meegenomen in de beweging.

Ik geloof persoonlijk dat, al die structurele eigenheden van het hoger kunstonderwijs ten spijt, de kunstenopleidingen perfect kunnen functioneren in een groter geheel, zoals de hogescholen, en dat zij ook zullen kunnen functioneren in een academisch midden van een universiteit. Het zal weliswaar zeer grote wendbaarheid vergen van onze universiteiten.

Indien de context zo evolueert dat academiserende opleidingen integreren in universiteiten, dan kunnen de kunstenopleidingen mijns inziens niet achterblijven in die beweging. Er zullen soms tijdelijke en soms structurele verschilpunten blijven in vergelijking met andere academiserende opleidingen en in vergelijking met de academische opleidingen die nu aan de universiteiten worden ingericht, maar de ervaring leert dat door deel uit te maken van zo'n grotere structuur, de kunstdepartementen hun werking zelfs kunnen ver-

beteren, met behoud van hun historische eigenheid, indien dat laatste is gegarandeerd, en dat is geen sinecure.

Waarom zou het meegaan in een dergelijke integratiebeweging belangrijk kunnen zijn? Mijns inziens is het consistent met een beweging die al in 1994 begonnen is, toen het hoger kunstonderwijs een volwaardig onderdeel werd van het hoger onderwijs van het lange type. Dat is nadien nog eens grondig bevestigd in het meenemen van de kunstopleidingen in de bachelor- en masterhervorming en, daaraan gekoppeld, de academisering van die opleidingen en de implementatie van onderzoek.

Ik wil graag even stilstaan bij het fenomeen implementatie van onderzoek. Ik ben blij dat Martin Prchal dat heeft aangehaald vanuit een internationaal perspectief. We gaan ervan uit dat onderzoek, zoals het de laatste jaren is geïmplementeerd in de kunstdepartementen, heel versterkend is geweest. Onderzoek in de kunstopleidingen was absoluut niet nieuw. Het was impliciet altijd aanwezig. Een goed, vernieuwend kunstenaar is altijd een onderzoeker. De academisering bestond er vooral in om wat impliciet aanwezig was, explicieter naar voren te brengen en beter te organiseren, te stimuleren, een plek te geven, te ondersteunen, kansen te geven en actievare links te leggen met het onderwijs. De ervaring daarmee is heel positief. Het onderwijs heeft erg aan kwaliteit gewonnen in de kunstopleidingen door de implementatie van onderzoek, en het onderzoek zelf draagt bij tot de culturele welvaart op het vlak van de kunstdisciplines waarin het onderzoek in Vlaanderen gebeurt.

Dit wordt ook in het buitenland bevestigd. Het is een internationale tendens om dat onderzoek te ontplooien. Door de academisering hebben we een voortrekkersrol gekregen. In het meest nabije buitenland, Wallonië, start men daar nu mee. In het echte buitenland, Nederland, Frankrijk en Duitsland, kijkt men een beetje jaloers naar de situatie van onze kunstopleidingen. Henk Borgdorff, een Nederlandse professor en specialist op het vlak van onderzoek in de kunsten, was onlangs te gast bij KASK en zei dat wat wij kunnen realiseren dankzij de academisering, iets is waar men in Nederland alleen maar van kan dromen.

Het is bijzonder belangrijk om dit te consolideren en in de mogelijkheid te voorzien dat dit verder kan worden uitgebouwd, in welk scenario de kunstopleidingen zich verder ook zullen ontwikkelen. Als je een bachelor en een master kunt aanbieden in bijvoorbeeld de schilderkunst en de vormgeving, is het logisch dat er ook een doctoraat en onderzoek kan worden aangeboden. De derde cyclus is gewoon een logisch onderdeel van het geheel van opleidingen die bewust academisch zijn.

Tot besluit wil ik enkele punten naar voren brengen die ik minder grondig kan behandelen, maar die toch belangrijk zijn. We hopen dat er een Vlaams-brede oplossing wordt gezocht. Soms circuleert het scenario dat er, afhankelijk van lokale situaties of van de associaties, andere oplossingen mogelijk zouden zijn. Dat zou tot grote onduidelijkheid leiden en alleen maar de positie van het Vlaams kunstonderwijs fel verzwakken.

Het apart plaatsen van de kunsten is ook een scenario dat soms opduikt als oplossing voor sommige problemen, maar het is niet productief en zal niet bijdragen tot kwaliteit. Het ligt ook niet in de lijn van de keuzes die men sinds 1994 heeft gemaakt. Met het apart plaatsen van de kunsten bedoel ik bijvoorbeeld artistieke diploma's: dat je naast een professionele en academische bachelor ook een artistieke bachelor en master zou kunnen krijgen. Dat zou een slechte evolutie zijn. Het buitenland zal dit absoluut niet verstaan. Het is al moeilijk om het veel te absolute onderscheid tussen academische en professionele bachelors in het buitenland uitgelegd te krijgen, waar dat onderscheid niet bestaat. Als we daar nog een artistieke bachelor aan toevoegen, is dat nog verwarrender.

Sinds 1994 is in Vlaanderen bewezen dat de kunstopleidingen, indien de integratie goed gebeurt, dit wil zeggen met respect voor de eigenheid van deze opleidingen, alleen maar voordeel halen uit het meegaan met de algemene evolutie van de academische opleidingen, en niet uit een ‘apartstelling’.

Er zou veel aandacht moeten zijn voor de bijzondere link tussen de academische en de professionele kunstopleidingen. In ons departement is dat interieurvormgeving. De interactie tussen de professionele bachelor interieurvormgeving en de academische kunstopleiding is een zeer productief gebeuren, vooral vanuit de academische opleiding naar de professionele toe, maar ook omgekeerd. Elders zijn de interacties nog sterker, zoals bijvoorbeeld op het vlak van de audiovisuele kunsten. Bepaalde professionele en academische opleidingen delen dezelfde campus, dezelfde infrastructuur en ateliers, en maken gebruik van dezelfde expertise van lesgevers, wat een wederzijds bevruchtend en een besparend effect heeft.

Welke oplossing men ook uittekent, als het in de richting gaat van een soort integratie of inkanteling, is het belangrijk dat de intrinsieke link tussen de academische en de professionele kunstopleidingen gegarandeerd blijft, bijvoorbeeld door de hogescholen zeer actief te betrekken bij het bestuur van de geacademiseerde kunstopleidingen die meer geïntegreerd zouden zijn in universiteiten, via een bestuurlijke instantie waar hogeschool en universiteit samen betrokken zijn, bestuursorganen waar onze associaties nu een voorafspiegeling van zijn.

Het lijkt me ook belangrijk dat we ons ervoor hoeden dat indien er geen goede oplossing wordt gevonden, de kunstopleidingen ergens zouden gaan zweven tussen de universiteit enerzijds en de hogeschool anderzijds. Dat is absoluut niet mijn pleidooi. Er is duidelijkheid nodig voor de kunstopleidingen. Zij moeten niet per se een plaats sui generis krijgen, maar wel een plaats waar hun eigenheid structureel wordt gegarandeerd. Ik heb het dan over de eigenheid op het vlak van onderzoek, onderwijs en een aantal formele zaken zoals personeelskwesties.

Een structurele apartstelling lijkt me niet in het voordeel van de kwaliteit van die opleidingen. Het zou een terugkeer zijn naar de situatie van voor 1994, weliswaar rekening houdend met een aantal evoluties.

Men mag ook niet vergeten dat de integratie van de kunstopleidingen winst voor de universiteiten zou kunnen betekenen. Er werd gezegd dat universiteiten niets te bieden hebben aan de kunstopleiding. Dat lijkt me heel onwaarschijnlijk. Dat wordt bij ons in Gent dagelijks geloochend. Wij hebben heel veel aan de samenwerking met de universiteit. Omgekeerd lijkt het me echter ook heel belangrijk dat er winst kan zijn. Indien men de eigenheid van de kunstpraktijkopleiding kan respecteren, levert het dichterbij elkaar brengen van die twee culturen heel veel winst op voor de universitaire opleidingen waar men theoretisch de kunstpraktijk bestudeert zonder dat die aanwezig is.

Tot slot wil ik erop wijzen dat we door de discussies over waar het hoger kunstonderwijs terecht zal komen, een aantal andere fundamentele kwesties uit het oog dreigen te verliezen. Die kwesties zijn al genoemd door de heren Prchal en Aelterman. Zo heeft bijvoorbeeld de master geen ingangsproof. Wij vragen dat al jaren. Dat zou de kwaliteitsgarantie serieus verhogen. Wij mikken op een internationale instroom in de master. Indien er echter geen ingangsproof is, is dat zeer problematisch. Ook dat de master slechts één jaar is, is atypisch ten aanzien van onze buurlanden. De buitenlandse artistiek zwakkere studenten komen dan ook dikwijls op onze masteropleiding af. Die problematiek is al vaker aangekaart en mag niet ondergesneeuwd raken door de discussie over integratie en inkanteling.

6. Vragen en opmerkingen van de commissieleden en antwoorden van de genodigden

Mevrouw Marleen Vanderpoorten: De heer De Temmerman heeft een vijftal verschilpunten aangehaald waaronder de financiering, de gastprofessoren, de artistieke loonschalen en het ontbreken van de kritische massa. Ik denk dat de heren Claes en Oosterlinck daar een uitgesproken mening over hebben vanuit de universiteiten. Wat is die mening?

Mevrouw Kathleen Helsen: Wat de academische opleidingen betreft, zie ik veel gemeenschappelijkheid. Wat echter de bacheloropleidingen betreft, heb ik verschillende zaken gehoord. Er is gezegd dat de professionele bachelor zowel doorstroom als uitstroom is. Ik heb daar vragen bij. Stel dat we kiezen voor de integratie in de universiteiten, dan is er een duidelijke samenwerking tussen het hoger kunstonderwijs en de universiteiten. De vraag is echter hoe belangrijk de samenwerking is tussen de professionele bacheloropleidingen binnen het hoger kunstonderwijs en het andere hoger onderwijs dat professionele bachelors aanbiedt. Hier wordt gesteld dat multidisciplinariteit belangrijk is op academisch vlak. Maar hoe belangrijk is het om ook die link te leggen op het niveau van het professionele? Ik heb daarnet gehoord dat we het onderscheid dat wordt gemaakt tussen professioneel en academisch op het niveau van de bacheloropleiding, in vraag moeten durven stellen. Welke richting moeten wij daar uit voor wat het hoger kunstonderwijs betreft?

De voorzitter: Mijnheer De Temmerman, volgens u zou het een slechte zaak zijn de kunstopleidingen of het hoger kunstonderwijs apart te plaatsen en hiervoor een oplossing sui generis uit te werken. We krijgen hier de echo's van het maatschappelijk debat te horen. Blijkbaar gaat dit debat in de richting van een school of arts. Betekent een school of arts volgens u dat het kunstonderwijs apart wordt geplaatst? Is dit al dan niet een oplossing sui generis? Hoe staat u tegenover dit concept?

Mijnheer Aelterman, u hebt het even over de artistieke loonschalen gehad. Volgens u zou het deeltijds kunstonderwijs financieel interessanter worden. Voor de aantrekkingskracht van het hoger onderwijs zou dit een probleem kunnen vormen. Kunt u dit even nader toelichten?

Mijn laatste twee vragen zijn in feite tot alle sprekers gericht. Wie draagt de eindverantwoordelijkheid? Wie verzorgt de logistiek? Ik heb geleerd dat dergelijke vragen zeer belangrijk zijn. Indien we naar schools of arts zouden evolueren, zou nog steeds iemand de logistiek moeten verzorgen. Ik heb vernomen dat sommige kleinere kunstschoolen jaarlijks met 200 gastprofessoren een contract sluiten. Ik kan me voorstellen dat het voor de KASK-Hogeschool Gent om een veelvoud gaat. Wie verzorgt de logistiek met betrekking tot de infrastructuur en het personeel? Wie verzorgt de centrale administratie? Dit laatste punt hangt gedeeltelijk samen met de vraag naar de eindverantwoordelijkheid. Ik spreek me niet uit over de vraag of het om een universiteit of om een hogeschool moet gaan. Ik kan me niet voorstellen dat voor een school of arts een aparte centrale administratie zou ontstaan. Wie zou hiervoor het meest geschikt zijn?

Ik stel voor dat we voor de antwoorden beginnen met de vraag over de vijf door de heer De Temmerman aangehaalde verschilpunten tussen de universiteiten en het hoger kunstonderwijs.

Prof. dr. André Oosterlinck: Ik denk dat veel mensen de grote verscheidenheid aan de hedendaagse universiteiten niet meer kunnen bevatten. Ze kennen de verschillen tussen een faculteit voor sport en een faculteit voor geneeskunde niet. Onze faculteit Geneeskunde heeft een ziekenhuis. De klinische wetenschappers moeten grotendeels op een eigen manier worden bevorderd. Dit is zeer complex. Daarnaast zitten we nog met ingenieurs en met de humane wetenschappen. Die laatste groep valt ook in twee delen uit elkaar, want de faculteit Rechten is altijd een beetje speciaal. De universiteiten zijn het gewoon met

deze grote verscheidenheid om te gaan. De integratie zou slechts een kleine bijkomende dimensie betekenen. Natuurlijk moet met die verschillen rekening worden gehouden.

Ik heb de heer De Temmerman meermaals voor een integratie in een groter geheel horen pleiten. Een universiteit is nog iets groter. Dit hoeft geen probleem te vormen. Hij hecht enorm veel belang aan onderwijsinstellingen die op onderzoek worden gebaseerd. De onderzoekscultuur is veruit het beste binnen de universiteiten. De universiteiten kennen al een enorme verscheidenheid. Er is fundamenteel onderzoek. Er is translationeel onderzoek, dat tot aan het ziekenhuisbed voert. Er is zwaar toegepast applicatieonderzoek. Dit hele scala is daar al aanwezig. De universiteiten hebben hiermee leren omgaan.

De heer De Temmerman heeft zelf verklaard dat de financiering van het kunstonderwijs niet is aangepast. Het Vlaams Parlement heeft ons een jaar geleden verplicht een specifiek systeem voor de humane wetenschappen uit te bouwen. De oude financiering paste immers niet in het onderzoeksgebaseerd systeem. We zullen voor de industrieel ingenieurs, de handelswetenschappers en al die andere groepen in overgangssystemen moeten voorzien.

Ik moet toegeven dat ik niet zo veel van die artistieke loonschalen afwist. Ik heb dat dossier destijds op mijn bureau gekregen. Dit is een heel specifiek probleem. Dit probleem staat los van de vraag of we al dan niet tot een integratie overgaan.

Op de vraag over de eigensoortige benadering ben ik al uitgebreid ingegaan. Zonder eigensoortige benadering zouden veel faculteiten nu al niet kunnen draaien. In verband met de gastprofessoren verwijs ik naar de universitaire ziekenhuizen. Heel wat professoren zijn slechts voor 5 of 10 percent aan de universiteit benoemd. Zij zijn de belangrijkste professoren voor wie eens ziek wordt. Zij hebben zich in het systeem geïntegreerd. De universiteiten hebben hiermee leren omgaan. Dit is zelfs nog moeilijker in universitaire ziekenhuizen die niet tot dezelfde rechtspersoon als de universiteit behoren. Die problemen zijn echter al opgelost.

Op een punt heeft de heer De Temmerman gelijk. Indien we bepaalde richtingen integreren, moeten we deze richting ook integreren. Indien we dit niet zouden doen, zouden we een probleem creëren. Wat in de hogescholen achterblijft, is veel minder op onderzoek gericht. Dit betekent niet dat we geen inspanningen zullen leveren om de hogescholen niet te laten achterblijven. Ik bedoel hiermee dat we ze verder in een globaal systeem zullen integreren.

Vlaanderen in Actie (ViA) verplicht ons al het mogelijke talent te mobiliseren. Dit betekent dat we over een breed scala moeten beschikken. We moeten professionele opleidingen aan hogescholen en academische opleidingen aan universiteiten hebben, alsook alle bruggen die hiertussen bestaan. We zullen tevens enorm veel belang moeten hechten aan de translatie van onderzoek en aan de implementatie van onderzoeksresultaten in het bedrijfsleven.

Het bedrijfsleven is voor mij breed gedefinieerd: dat kunnen verzorgingsinstellingen zijn, ziekenhuizen of zelfs cultuurtoepassingen. Daar gaat het professioneel onderwijs een rol in spelen. Dat is trouwens wat er veranderd is. Toen ik rector was, spraken we bijna nooit met de hogescholen. Het ging eerder over: hoe kunnen we daar studenten wegpikken en hoe kunnen we ons organiseren zodat we de interessante richtingen kunnen binnenhalen, en ook omgekeerd.

Het voordeel van het ontstaan van de associaties is dat er een grote discussie op gang is gekomen over de plaats van de beide in het grote continuüm van de hogeschoolopleiding. Daarin heeft iedereen steeds beter zijn plaats gevonden. Als ik aan de directeurs van de

hogescholen vraag wat ze het belangrijkste vinden dat de laatste 5 jaar is gebeurd, noemen ze het maandelijks samenkomen met het bestuur van de universiteiten en het feit dat er over alle problemen van het hoger onderwijs wordt gediscussieerd, gaande van de financiering, de plaats, de brugprogramma's, het probleem van het opvangen van de allochtone studenten tot de vraag hoe we aan de ViA-eisen kunnen voldoen om sneller onze onderzoeksresultaten geïmplementeerd te krijgen in de brede gemeenschap. Dit mogen we zeker niet verloren laten gaan.

Die vragen vinden mijns inziens een betere oplossing in een universitaire context als men zich kan vinden in het feit dat het artistieke nu ook wetenschappelijk gedreven is en als men contact onderhoudt met de andere opleidingen. Dat moeten we ook doen voor industrieel ingenieur. We moeten de contacten zelfs versterken tussen de academische en de professionele opleidingen in elektronica, mechanica enzovoort. Het zou dom zijn om de kennis, de knowhow en de infrastructuur niet gemeenschappelijk te gebruiken.

Ik wil alleen nog zeggen dat bij de start van de eerste universiteit van de Lage Landen in 1425, de kunsten ook behoorden tot de universiteit.

De heer Willy Claes: Het lijkt onbetwistbaar dat het nieuwe Financieringsdecreet voor een niet-onbelangrijk deel gericht is op onderzoek, namelijk een kleine 50 percent. Ik begrijp wel dat men vanuit artistieke hoek zal zeggen, als men hen daarmee zal confronteren, dat ze gehandicapt zijn. Hoe dan ook, in geval van enige vorm van integratie zal men het Financieringsdecreet op meerdere punten moeten aanpassen en zal men rekening moeten houden met de specificiteit van het kunstonderwijs. Mevrouw Vanderpoorten, dit is een belangrijk verschil, het is een serieuze handicap en daar moet sowieso aan worden gewerkt.

Ik wil de aandacht van de commissie vestigen op het feit dat beeldende kunst in Vlaanderen op zeven plaatsen wordt gegeven, maar vier van die hogescholen respecteren de plafonds niet. De inspecteur van Financiën laat begaan, de minister van Financiën laat begaan. Denkt men dat dat nog lang blijft duren met onze huidige budgettaire situatie? Muziek wordt gegeven op vier plaatsen. Op drie van de vier plaatsen wordt het plafond al jaren overschreden. Ik weet niet of dat nog lang kan duren. In het debat zal ik behoren tot degenen die op dat punt de specificiteit van het hoger kunstonderwijs zullen steunen wat betreft de aanpassing van het decreet, maar ik geef wel een goede raad: zorg dat je onder tussen in orde bent met de plafonds. Men kan dat geen jaren meer laten duren.

Ik heb zelf gezegd dat het bezitten van een doctoraat geen eis kan zijn voor een aanstelling. Er stelt zich overigens de vraag wat een doctoraat is in het hoger kunstonderwijs. In ons concept is een doctoraat een geschrift, een werk. In het kunstonderwijs kan dat heel wat anders zijn: een compositie, een grote tentoonstelling of weet ik veel. Wie zal dat beoordelen? Het zullen waarschijnlijk internationaal gesproken de 'peers' zijn die oordelen of het kunstwerk, de tentoonstelling, de compositie, het concert of wat dan ook, beantwoordt aan de kwalificaties. Mevrouw Vanderpoorten, ik zie echt niet in dat dit een handicap zou zijn voor een integratie. Waar zit de handicap bij meer gastprofessoren? Men zal moeten blijven werken met datgene wat zich in de afgelopen decennia heeft ontwikkeld ter zake, namelijk het uitnodigen van virtuozen, filmregisseurs of toneelacteurs voor het geven van gastcursussen.

Belangrijk is de hele geschiedenis van de looninschaling. Of u nu inkantelt of niet, er is het fameuze debat van de cumul: goed gekend in de artistieke wereld en ook bekritiseerd. Maar dat heeft niets te maken met de structurele problematiek van de inkanteling of niet: dit is een probleem dat al lang bestaat. Men zal op een zeker ogenblik de knopen moeten doorhakken, maar dit staat los van de vraag of er al dan niet wordt ingekanteld. Ook daar zie ik dus geen echt argument tegen een mogelijke inkanteling.

Even tussen haakjes en met alle respect, mijnheer De Temmerman, u behoort tot de grootste hogeschool van Vlaanderen en die hogeschool is het niet eens met de houding van haar universiteit, die voor de inkanteling pleit, niet alleen voor wat het kunstonderwijs betreft, maar ook voor wat de andere opleidingen betreft. Uw houding is heel respectabel, maar ik denk toch dat het goed is dat de leden van de commissie dat ook weten, dat ze weten uit welke hoek de wind komt.

Waar ik het mee eens ben en waarmee men sowieso rekening zal moeten houden, is met het vijfde verschil, de eigensoortige pedagogische benadering. In het kunstonderwijs is er heel vaak de verhouding van één prof voor één student. Dat is een totaal andere benadering, vandaar dat er ook zoveel discussie is over de vraag waar het kunstonderwijs precies thuishoort.

Mevrouw Vanderpoorten, op het eerste en het vijfde punt is er inderdaad debat nodig en zijn er problemen, maar bij de drie andere punten zie ik echt geen grotere moeilijkheid of probleem in het geval van een inkanteling.

De heer Wim De Temmerman: Ik vind bij de opmerking dat de universiteit de eigenheid van de verschillende disciplines respecteert, de verwijzing naar de humane wetenschappen heel problematisch. We zien immers hoe moeilijk het voor de humane wetenschappen is om hun eigenheid te bewaren binnen de huidige universitaire contouren. Als dat de toekomst is voor de kunstopleidingen, dan hebben we in de universiteiten niets te zoeken.

Er wordt ook gezegd dat de universiteit de exclusieve plek is waar er aan onderzoek wordt gedaan, maar ik heb de voorbije jaren ervaren dat vanuit de kunstdepartementen, waar de expertise over de kunstpraktijk, de beoefening en het onderwijs en onderzoek ter zake al jaren en in sommige gevallen al eeuwen zit, heel helder moet worden gecommuniceerd naar de universiteiten, omdat expertise in de kunsten niet aanwezig is aan de universiteiten.

De heer Claes verwees naar de vier plaatsen in Vlaanderen waar de opleiding Beeldende Kunst wordt ingericht. Ik deel zijn zorg om behoedzaam om te gaan met overheidsmiddelen. U zult het zich misschien herinneren dat er aanvankelijk drie plaatsen waren waar beeldende kunst werd ingericht, namelijk in Gent, Brussel en Antwerpen. Nog niet zo lang geleden werd in Limburg een vierde plaats gecreëerd, een plaats die absoluut niet nodig was in Vlaanderen, want drie plaatsen om beeldende kunst te onderwijzen zijn voldoende. Bijzonder raar daarbij is dat de aloude plaatsen zoals de academie van Antwerpen – waar al meer dan 250 jaar kunstonderwijs wordt gegeven, waardoor er heel veel disciplines zijn ontstaan, in een grootstad als Antwerpen – tot 450 studenten mag gaan. In Limburg kreeg men op hetzelfde moment de politieke toestemming om ook beeldende kunst in te richten en daar heeft men bijvoorbeeld slechts twee afstudeerrichtingen, maar mag men ook tot 450 studenten gaan! Met twee afstudeerrichtingen kan men dus veel meer studenten aanvaarden en dat betekent dat bij de toegangsproof, de kwaliteitscontrole ook veel kleiner is. Het probleem is eerder dat er te veel plaatsen ontstaan waar het wordt aangeboden en dat bepaalde plaatsen die er recent bij zijn gekomen en waar er weinig disciplines zijn, onder hetzelfde plafond vallen als de aloude instellingen.

De heer Guy Aelterman: Het is zoals mevrouw Helsen daarjuist zei: als we geen discussie zouden hebben over de institutionele aard, dan was er waarschijnlijk geen discussie, dan zat iedereen op dezelfde lijn.

Ik wil nog even reageren op wat de heer Claes zei over de plafonds. Ze mogen boven hun plafonds gaan, dat werd toegestaan, maar hij heeft gelijk dat ze dat niet moeten doen.

De heer Willy Claes: Ze mogen dat doen, maar er wordt dan niet voor gefinancierd.

De heer Guy Aelterman: Een essentieel punt is dat die plafonds werden vastgelegd in 1995 op basis van absoluut arbitraire criteria. Als er morgen een serieuze analyse wordt gemaakt waarbij men zegt dat men naar maximum twee derde gaat met dezelfde middelen, dan is het probleem volgens mij volledig opgelost.

Inzake de bachelors zijn wij een van de weinige landen die altijd spreken van ‘professioneel’ en ‘academisch’. Op een gegeven moment heeft de commissie-Huys het voorstel gedaan om naar vier jaar te gaan om internationaal mee te spelen en waarbij in het laatste jaar een keuze wordt gemaakt: ofwel ga je voor professioneel spelen, ofwel wil je echt direct doorstromen naar het academische, naar het onderzoek, ofwel ga je voor het onderwijs. Wij blijven te veel spelen met de termen ‘professioneel’ en ‘academisch’, terwijl ze in veel van onze kunstcampussen juist verweven zijn. Neem nu deSingel, daar zit dans, alle podiumkunsten en muziek samen. Probeer dat niet uit elkaar te trekken, want dan verliezen we een stuk van de meerwaarde die we op dit ogenblik hebben. Maar tracht ook inhoudelijk duidelijkheid te creëren tussen het professionele en academische in de kunstopleidingen

De heer Willy Claes: Wat het Limburgs intermezzo betreft: het is de uitdrukking van een bijzonder conservatief paternalisme! Om historische reden heeft Limburg inderdaad achterstand. Het resultaat is dat er geen enkel professioneel symfonisch orkest is, geen enkel professioneel theater en zo meer.

U vindt misschien dat dat zo moet blijven? Dat kan toch niet!? Limburg heeft toch ook recht op enige emancipatie? Het resultaat ziet u in de verdeling van de cultuursubsidies: Limburg krijgt zeven percent, dames en heren! Het Limburgse aandeel in het Vlaamse bnp ligt heel wat hoger! Ik wil u vragen om die paternalistische standpunten voor eens en voor altijd achterwege te laten.

De voorzitter: Laten we het verder hebben over Vlaanderen inclusief Limburg. Het maakt deel uit van Vlaanderen, zij het met een sterke eigenheid en specificiteit.

Er zijn nog vragen over het dko.

De heer Guy Aelterman: Er is een duidelijk verschil in verloning tussen het dko en de hogeschool. Een artistiek leraar in het dko verdient meer dan iemand in een artistieke opdracht aan een hogeschool. De lesgever moet een keuze maken en kiest vaker voor het dko omdat de verloning daar hoger ligt. Dat is een anomalie. Daaraan gekoppeld is de discussie over de cumul en de artistieke loonschalen. Dat slepen we al sinds 1995 mee.

De voorzitter: Een artistiek docent die voltijds lesgeeft, wordt dus voor 70 percent betaald omdat hij 's avonds of in de weekends bijvoorbeeld nog kan schilderen?

De heer Guy Aelterman: Dat klopt. Hij krijgt 70% van de wedde van zijn collega uit de andere hogeschoolopleidingen. Er zijn wel een paar mogelijkheden om van die regel af te wijken maar die zijn beperkt.

De voorzitter: Is de bedoelde school of arts sui generis van aard?

De heer Wim De Temmerman: De term sui generis heb ik gebruikt in verband met de artistieke bachelor, de mogelijkheid om een ander soort diploma te maken.

Ik wil gerust antwoorden op de vraag over de school of arts, maar ik zou daar graag eerst een document over zien en weten waarop ik precies moet antwoorden. Het is me niet duidelijk of de school of arts in de universiteit of in de hogeschool gaat zitten. Soms krijg ik de indruk dat ze er ergens tussenin gaat hangen. Dat zou ik niet goed vinden.

Uit de voorlezing van het document door de heer Claes maak ik op dat de school of arts zelf grotendeels zou instaan voor de logistiek. Wat de gebouwen en dergelijke betreft, zou de hogeschool een soort verhuurkantoor worden. Ik kan daar moeilijk op reageren. Wat nu aan overhead gebeurt – onder andere personeelszaken – binnen de hogeschooladministratie, moet niet terug naar de kunstdepartementen gaan. De school of arts moet zeker een duidelijke constructie worden, om ze aanvaardbaar te maken.

Prof. dr. André Oosterlinck: Als twee associaties samengaan, heeft de universiteit de eindverantwoordelijkheid over de diploma's. Ze kan natuurlijk in delegatie werken, maar is eindverantwoordelijke. Ze gaat de globale standaard bepalen en het onderzoek definiëren.

Ik ben verwonderd over de opmerking inzake de humane wetenschappen want in de laatste 10, 15 jaar is er daar een evolutie ontstaan. In veel universiteiten hebben die nu ongeveer 30 percent van de interne middelen voor onderzoek. Vorige ministers van Wetenschapsbeleid hebben daartoe veel inspanningen geleverd. De universiteiten moeten natuurlijk veel andere zaken doen en doen dat ook; daardoor evolueert het belang. Iedere universiteit heeft haar fierheid en vindt dat humane wetenschappen belangrijk zijn. Men evolueert steeds meer naar interdisciplinair onderzoek: psychologie met handelswetenschappen bijvoorbeeld. Dat zit in de lift.

De universiteit is tevens eindverantwoordelijke voor de profielbepaling. Als de kunsten hun eigen profiel moeten behouden, moet de eindverantwoordelijke dat juist kunnen beslissen. Dat betekent niet dat er geen input gaat zijn. Er heeft nog nooit een rectoraat beslist wat de inhoud gaat zijn van het volgende programma voor master in de Rechten. Dat komt echt wel uit de faculteit. Ook de school of arts zal definiëren wat het onderzoek, de voorwaarden en de inhoud gaan zijn.

De onderzoekscultuur in de universiteiten is wél anders en is het meest gegroeid door de inspanningen van de afgelopen 30, 40 jaar. De evolutie van middelmatig naar goed onderzoek is ingezet door vele operaties. Men heeft zich gespecialiseerd. Kijk naar het ontstaan van Imec, het Vlaams Interuniversitair Instituut voor Biotechnologie (VIB) en noem maar op. Als we nu internationaal meespelen in een aantal sectoren, is dat omdat we een zeer goede onderzoekspolitiek hebben gevoerd, waarbij besturen keuzes durven maken. Als je denkt dat je in alle domeinen de beste kunt zijn, ben je in niets goed.

Het is logisch dat de logistiek verzorgd zal worden door de hogescholen als de opleidingen daar aanwezig blijven. Maar het is niet zo wijs dat in een associatie de hogeschool en de universiteit elk een afzonderlijke gebouwendienst zouden hebben, een afzonderlijke dienst voor milieu, voor alle wettelijke zaken, voor alle moeilijke problemen in verband met personeel. Daarvoor kunnen ze een gemeenschappelijke ondersteuning hebben. Je kunt daarbij werken met lokale antennes met voldoende zelfstandigheid. Kleine eenheden kunnen die expertise gewoon niet betalen, want je moet ervoor in concurrentie treden. Kritische massa kan tot hogere kwaliteit leiden.

Voor overdracht van kennis vanuit de universiteiten naar de industrie moet je bijvoorbeeld wel een unit hebben die zich bezighoudt met patenten, intellectueel recht. Als je dat niet op een redelijk grote schaal doet, kom je nergens. Dat kunnen we doen met de samenwerking die we nu hebben opgezet tussen de hogescholen en universiteiten. Wij doen bijvoorbeeld gezamenlijke aankopen. Iedereen profiteert ervan dat we een grotere kritische massa hebben.

Maar: welke gebouwen worden er gebruikt? Wie onderhoudt ze, meldt het als er iets misloopt, onderhoudt de gemeenschappelijk gebruikte labo's? Dat zijn zaken die je lokaal moet doen. Men moet de beslissingen leggen waar ze het best gelegen zijn. Dat is een principe van goed bestuur. De beslissingen moeten niet allemaal centraal blijven.

De heer Wim De Temmerman: Ik wil wel iets rechtzetten. Uiteraard zijn de voorstellen van onze associatievoorzitter mij goed bekend. Dat wordt bij ons ook intern overlegd. Ik heb niet helder kunnen en willen antwoorden op de vraag naar die school of arts, omdat ik de indruk had dat hier aan tafel andere concepten van de school of arts circuleren. Daarnet had u het over een school of arts in de universiteit, professor Oosterlinck. Dat is niet het concept dat wij binnen onze associatie hanteren. Dat lijkt me verwarrend. Voor we een antwoord kunnen geven, moeten we weten waarover we spreken.

Prof. dr. André Oosterlinck: Ik heb gezegd dat de school of arts in beide gevallen dezelfde bevoegdheden zou krijgen.

De heer Wim De Temmerman: U zegt dat de humane wetenschappen heel veel middelen hebben en noemt dat een voorbeeld van hoe je kunt floreren. Voor mij bevestigt dat zeer goed de problematiek. Als je ziet hoe in de laatste decennia de humane wetenschappen zich hebben moeten herdefiniëren om aan al die middelen te komen, wens ik het de kunstopleidingen niet toe dat zij zich zullen moeten herdefiniëren in bepaalde formats van de universiteit om ook dergelijke middelen te genereren.

De heer Guy Aelterman: Mijnheer Claes, in verband met die school of arts verwijst u niet naar de laatste versie van de tekst van het maatschappelijk debat. Die is intussen bijgestuurd. De associatievoorzitter van Gent heeft die tekst initieel geschreven vanuit een concept waarin hij dacht alle hogescholen te kunnen vatten. In de Vlaamse Autonome Hogescholen staat de autonomie van de departementen al decretaal vast. Voor ons verandert daar dus niets.

De voorzitter: Het was een pittig debat, dat volgens mij een flauwe afspiegeling is van het maatschappelijke debat dat gevoerd is. Daar was ik niet bij, maar ik kan het mij levendig voorstellen. Het ging vandaag over meer dan kunst alleen, met verwijzingen naar andere spanningen, ook binnen universiteiten. Een deel daarvan komt nog aan bod in latere hoorzittingen. Ik dank de sprekers heel hartelijk voor de diepgaande en interessante bijdragen.

De verslaggevers,

Veerle HEEREN

Gerda VAN STEENBERGE

De voorzitter,

Fientje MOERMAN

Gebruikte afkortingen

AEC	European Association of Conservatoires
bnp	bruto nationaal product
dko	deeltijds kunstonderwijs
ENQA	European Association for Quality Assurance in Higher Education
KASK	Koninklijke Academie voor Schone Kunsten
NVAO	Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie
ViA	Vlaanderen in Actie
Vlor	Vlaamse Onderwijsraad